

PAMIĄTKI (ODZNACZENIA, BIŻUTERIA, MILITARIA)

OPRACOWANIE (Magdalena Sadza)

Nadanie trwałego porządku zgromadzonym materiałom

Przystępując do porządkowania materiałów, zapoznaj się ze stanem archiwum – być może ktoś ułożył je według jakiegoś klucza, możliwe również, że zawiera ono obiekty kolekcjonerskie zgromadzone przez kogoś z przodków. Oryginalny układ należy uszanować, koncentrując się jedynie na zabezpieczeniu i opisaniu materiałów. Jeżeli archiwum nie jest uporządkowane – rozpocznij pracę.

Najpierw zdecyduj, co będzie podstawą pojedynczego opisu w inwentarzu, czyli jednostką. Następnie usystematyzuj jednostki w obrębie archiwum i opisz je. Na koniec połącz historię osób i zdarzeń, które przysłużyły się do powstania archiwum rodzinnego, z opisami wszystkich zgromadzonych w nim materiałów. W ten sposób stworzysz inwentarz. Możesz go przygotować w bazie danych, w arkuszu kalkulacyjnym, w dokumencie tekstowym albo odręcznie na kartce – wszystko zależy od Twoich możliwości i upodobań. Bez względu na formę, inwentarz będzie służył wszystkim, którzy – tak jak Ty – fascynują się historią własnej rodziny.

Formowanie jednostek inwentarzowych

W przypadku pamiątek jednostką może być jedna rzecz (np. odznaczenie) lub zbiór obiektów logicznie i (lub) fizycznie związanych (np. etui z odznaczeniami). Pamiątki stanowiące hobbystyczne kolekcje przechowuj osobno i nie łącz z pozostałymi.

Przykładowa jednostka (zdj. K. Zgliński)

Podczas ustalania, które elementy powinny znaleźć się w jednostce, zwróć uwagę na:

- fakt, że są to obiekty trójwymiarowe – nie należy ich przechowywać w jednostce razem z materiałami, które mogłyby przez to ulec uszkodzeniu;
- obiekty, których pochodzenia nie znasz – mogą one znaleźć swoje opisy w dokumentach zawartych w innych jednostkach lub widnieć na fotografiach, dzięki czemu możliwa będzie ich identyfikacja;
- inne materiały wyjaśniające znaczenie, pochodzenie, właściciela danych pamiątek, przechowywane w odrębnych jednostkach – opisując daną jednostkę, wspomnij o nich.

Dokumenty umożliwiające datowanie i opis pamiątki (zdj. K. Zgliński)

Ważne!

Biorąc pod uwagę względy konserwatorskie, postaraj się aby jednostkę inwentarzową stanowił pojedynczy element, np. pudełko, szkatułka, tuba. Ułatwi to kontrolę nad archiwum, w którym będzie tyle jednostek, ile ich opisów w inwentarzu.

Porządkowanie

Porządkowanie, to nic innego, jak:

- segregowanie pamiątek w obrębie jednostki, czyli ich ułożenie (ustawienie) w ustalonej kolejności (np. rodzajami);
- wykonanie czynności z zakresu profilaktyki konserwatorskiej (patrz: konserwacja).

Systematyzacja jednostek

Systematyzacja polega na ułożeniu jednostek w obrębie archiwum w taki sposób, aby można było je łatwo odnaleźć, jeśli znajdzie taka potrzeba. Przyjęte kryteria systematyzacji zależą od danego archiwum – jego historii i zawartości. Mogą dotyczyć:

- osób lub zdarzeń, do których odnoszą się materiały;
- czasu powstania materiałów;
- rodzaju zebranych obiektów (np. dokumentów, fotografii, pamiątek).

Ważne!

Systematyzując jednostki możesz pogrupować je w serie.

Numerowanie serii, jednostek, pamiątek

Numerowanie ma na celu utrwalenie przyjętego porządku. Zaleca się wykorzystanie cyfr arabskich.

Zachowaj ciągłość:

- w obrębie archiwum, nadając kolejne numery seriom i jednostkom;
- w obrębie jednostek, nadając kolejne numery pamiątkom.

Nadany numer zapisz:

- w inwentarzu (numery serii, jednostek i dokumentów);
- na opakowaniu (numer jednostki) – postaraj się, aby był trwały, nie uległ wyblaknięciu, zatarciu ani rozmyciu;
- na etykietach (numer pamiątki) – w taki sposób, by nie zniszczyć pamiątek, np. mocując etykietę za pomocą sznureczka bawełnianego, niezbyt ściśle, by nie pozostawił śladów na obiekcie, ani nie za luźno, żeby nie spadał. Numer powinien być zapisany w taki sposób, aby nie uległ wyblaknięciu, zatarciu ani rozmyciu.

Ważne!

Zestawione ze sobą numery serii, jednostek i dokumentów („serie, jednostki.dokumenty”), możesz wykorzystać do nadawania nazw plikom podczas digitalizacji (patrz: digitalizacja).

Sposób mocowania numeru jednostki (zdj. K. Zgliński)

Opis jednostek w inwentarzu

Opisy jednostek należy umieszczać w inwentarzu w kolejności zgodnej z nadanym porządkiem w archiwum. Najczęściej stosowane elementy ich opisu to:

- Numer jednostki;
- Tytuł – oryginalny lub własny, jednoznacznie identyfikujący jednostkę;
- Zawartość – zwięzły opis pamiątek (zwróć uwagę na ich formę i chronologię);
- Daty krańcowe – roczne najstarszej i najpóźniejszej pamiątki. Można zastosować daty dzienne lub miesięczne, jeśli uda się je zidentyfikować (np. jeśli są wygrawerowane na ryngrafie bądź na biżuterii);
- Rozmiar – liczba pamiątek, ich wielkość (wymiar) i objętość;
- Dzieje – opis losów pamiątek zawartych w jednostce;
- Źródło pozyskania – informacja o pochodzeniu pamiątek i ich darczyńcach;
- Język dedykacji lub opisów;
- Charakterystyka fizyczna – materiały wykorzystane do stworzenia pamiątek (brąz, metal, złoto itp.), opis zewnętrzny oraz stanu zachowania (dobry, zły). Informacje te są szczególnie ważne, gdy planujesz konserwację i digitalizację zbiorów;
- Wskazanie oryginałów i miejsca ich przechowywania – jeśli w zbiorach posiadasz kopie (np. reprodukcje), zaznacz, gdzie znajdują się oryginały. To cenna wiedza, przydatna wtedy, gdy własne materiały ulegną zniszczeniu;

Informacja umożliwiająca datowanie i opis pamiątki (zdj. K. Zgliński)

- Istnienie kopii i miejsce ich przechowywania – informacja o wykonanych przez siebie kopiach cyfrowych lub innego rodzaju duplikatach (np. odlewach);
- Powiązanie z innymi materiałami – wyszczególnienie jednostek w archiwum, które mają związek z pamiątkami (np. legitymacje do odznaczeń), a także z materiałami zewnętrznymi (np. z zasobami ze zbiorów innego członka rodziny);
- Uwagi – inne istotne informacje.

Przykład materiałów powiązanychk ze sobą (zdj. K. Zgliński)

Nie wszystkie elementy trzeba uwzględniać – obowiązkowe są: numer, tytuł i daty każdej jednostki. Pozostałe opisz, jeśli są istotne.

ZABEZPIECZENIE (KONSERWACJA)

(Magdalena Wiercińska)

Pamiątki, drobne obiekty muzealne

Odznaczenia i metale pamiątkowe – tzw. dokumentacja nieaktowa (zdj. M. Wiercińska)

Obiekty te zazwyczaj są wykonane z metali, często szlachetnych. Czasami występują w połączeniu z innymi materiałami, np. tkaninami (odznaczenia).

Odnaczenia wojskowe – połączenie różnych materiałów: metalu z tkaniną (zdj. M. Wiercińska)

Pamiątki, które zostały wykonane ze stopów metali szlachetnych są stosunkowo trwałe i nie powinny zmieniać swoich właściwości wraz z upływem czasu. Inne mogą ulegać korozji na skutek działania środowiska zewnętrznego (zmian temperatury i wilgotności lub działania zanieczyszczonego powietrza).

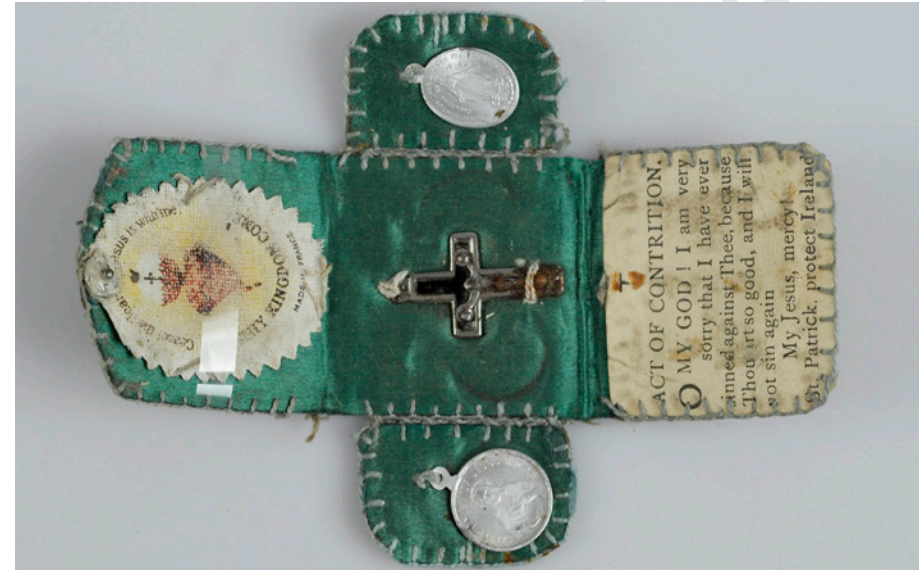

Korodujące medaliki dewocyjne (zdj. M. Wiercińska)

Należy uważać, by korodujące obiekty metalowe nie zagrażały elementom nietrwałym, które są do nich dołączone (wstęgom i zawieszkom tekstylnym), ani dokumentom papierowym, wraz z którymi mogą być przechowywane.

Kolor korozji zależy od rodzaju stopu metalu (zdj. M. Wiercińska)

Pamiątka łącząca różnorodne technologicznie materiały: metal, tkaninę i papier (zdj. M. Wiercińska)

Ze szczególną uwagą należy traktować pamiątki tekstylne (lub z elementami tekstylnymi), ponieważ są znacznie bardziej wrażliwe na wpływ czynników otoczenia. Skutki negatywnych zmian mogą objawiać się w postaci odbarwień lub osłabienia ich struktury, zwłaszcza w miejscu zagięć. Z czasem może to doprowadzić do trwałych uszkodzeń włókien, a nawet do przedarcia i ubytków.

Przykłady uszkodzeń i deformacji elementów tekstylnych (zdj. M. Wiercińska)

Tekstylia są szczególnie wrażliwe na długotrwałe działanie światła, nie należy ich zatem eksponować na stałe. Łamiąc tę zasadę, po niedługim czasie można zaobserwować wystąpienie odbarwienia i zmiany kolorystyczne na eksponacie.

Należy również zachować stabilne warunki przechowywania. Zmiany temperatury i wilgotności, podobnie jak w przypadku papieru, umożliwią rozwój grzybów pleśniowych lub spowodują osłabienie struktury włókien (jako wynik ciągłego skurczenia i rozkurczenia materiału).

Przykłady uszkodzeń i deformacji elementów tekstylnych (zdj. M. Wiercińska)

Tekstylia należy przechowywać w pozycji leżącej. Odznaczenia i medale pamiątkowe można chronić w oryginalnych pudełkach, jeżeli się zachowały. W przeciwnym wypadku powinny być przechowywane w osobnych obwolutach z papieru stabilnego chemicznie (bawełnianego, bez dodatku wypełniaczy i substancji chemicznych) lub w woreczkach z naturalnych włókien (bawełna, wełna lub jedwab). Nie powinno się umieszczać pamiątek w nieprzepuszczalnych, plastikowych koszulkach lub w woreczkach, które nie umożliwiają cyrkulacji powietrza.

Medal pamiątkowy w oryginalnym pudełku (zdj. M. Wiercińska)

Opakowania powinny być dostosowane do rozmiaru obiektów. Wstęg medalowych, pamiątkowych szarf i opasek nie należy składać lub zaginać, ponieważ może to powodować trwałe uszkodzenia włókien. Jeżeli nie ma takiej możliwości, można je nawinąć na rulon lub przedmiot o obłym kształcie w taki sposób, by nie powstały trwałe zagięcia.

Podobnie jak w przypadku innych obiektów archiwalnych, podczas oglądania pamiątek należy stosować rękawiczki ochronne, ponieważ na dłoniach mogą pozostawać resztki zanieczyszczeń, kremów do rąk, kurzu i bakterii. Dotykanie dłońmi powierzchni płótna może powodować trwałe odbarwienia materiału.

Do czyszczenia tkanin najlepiej nadają się miękkie pędzelki i gąbeczki. Nie należy stosować w tym celu wody ani rozpuszczalników, ponieważ nieumiejętne użycie tych substancji może spowodować odbarwienia i deformację włókien oraz odkształcenia materiału.

Metalowe szpilki znajdujące się w zawieszkach odznaczeń należy usunąć. Tego typu elementy mogą z czasem korodować i uszkadzać włókna.

Pamiątki metalowe należy dotykać w rękawiczkach, w przeciwnym razie pozostawione odciski palców mogą inicjować reakcje chemiczne, prowadzące do powstawania odbarwień lub nawet korozji.

Skorodowana biżuteria patriotyczna na skutek użytkowania (zdj. M. Wiercińska)

Czyszczenie i odkurzanie pamiątek metalowych powinno się wykonywać za pomocą ściereczek z mikrofibry i pędzelków z miękkim włosiem.

Nie należy stosować wody ani rozpuszczalników, które mogą wywoływać zmiany na powierzchni obiektów, usunięcie artystycznej patyny lub korozję. Nie powinno się samodzielnie usuwać zaistniałych śladów korozji, lecz zwrócić się w tej sprawie o pomoc do specjalisty.

Uwaga!

Należy ostrożnie stosować dostępne w sklepach środki do czyszczenia metalu, ponieważ zawierają one komponent ścierny i mogą powodować mikrozarzysowania na powierzchni pamiątkowych obiektów.

W przypadku zaobserwowania korozji lub uszkodzeń mechanicznych należy zwrócić się o pomoc do specjalisty – dyplomowanego konserwatora.

Zasuszone rośliny oraz inne elementy organiczne są szczególnie delikatne i podatne na uszkodzenia. Należy zapewnić im sztywną obwolutę i środowisko stabilne chemicznie. Na fotografii *Papaver rhoeas* zerwany na Monte Cassino w 1944 roku (zdj. M. Wiercińska)

Zasady dobrego zabezpieczania pamiątek i obiektów muzealnych:

- Chroń pamiątki przed wilgocią oraz gwałtownymi zmianami temperatury i wilgotności;
- Pamiątki zawierające tekstylia zabezpieczaj przed dostępem światła słonecznego;
- Przechowuj obiekty w obwolutach z bawełnianego papieru bez dodatkowych wypełniaczy, zapewniających cyrkulację powietrza. Przetrzyj je osobno od pozostałych dokumentów;
- Odnaczenia przechowuj w opakowaniach dostosowanych do ich rozmiaru. Wstęga lub tekstylne zawieszenie powinno spoczywać swobodnie, bez zagięć i załamania;
- Usuń metalowe szpilki z tekstylnych zawieszek odnaczenia lub z baretek;
- Odkurzaj pamiątki za pomocą ściereczek z mikrofibry. Nie używaj do czyszczenia wody;
- Stosuj jednorazowe rękawiczki podczas kontaktu z obiektami.

Trzeba również pamiętać o rzeczach, których nie należy robić podczas archiwizacji:

- Nie przechowuj pamiątek w miejscach, w których panują niestabilne warunki, gdzie występują zanieczyszczenia, a szczególnie tam gdzie jest nadmierny dostęp wilgoci;
- Nie narażaj odnaczeń z tekstylnymi elementami na długotrwałe działanie promieni UV;
- Nie używaj plastikowych koszulek ani woreczków;
- Nie czyść samodzielnie skorodowanych fragmentów;
- Nie spożywaj posiłków ani napojów podczas pracy z pamiątkami i muzealiami.

DIGITALIZACJA (Karol Zgliński, Mateusz Bolesta)

Fotografowanie obiektów (odznaczenia, monety, biżuteria)

Sprzęt

Do fotografowania obiektów potrzebny Ci będzie cyfrowy aparat fotograficzny. Nie musi to być bardzo drogi, skomplikowany sprzęt. Ważne, żeby umożliwiał manualne ustawianie czasu naświetlania, przysłony, czułości ISO oraz żeby był wyposażony w zoom optyczny lub w wymienne obiektywy. Rozdzielczość matrycy nie jest kryterium decydującym (w zupełności wystarczy 10 Mpix), jednak większa rozdzielczość pozwoli Ci wykonać fotografie o większej skali odwzorowania.

Pracę mogą ułatwić także inne akcesoria: karta do kalibracji balansu białego, poziomica montowana do tzw. „gorącej stopki” aparatu, podstawowy światłomierz, aksamit lub plusz typu midnight (wykorzystane jako tło fotografowanych obiektów), kalki techniczne o zróżnicowanych gramaturach do rozmiękczenia światła wokół błyszczącego obiektu, a także czarna tekturka wraz z dwiema podpórkami (np. styropianowymi). Przypina się do niej szpilki od odznaczeń, aby obiekty te umieszczone zostały w możliwie najbardziej horyzontalnej pozycji.

Konieczne będzie również odpowiednie oświetlenie. Obiekty pamiątkowe najczęściej wykonane są z metalu, co sprawia, że na ich powierzchni powstają odbicia, dlatego nie korzystaj z wbudowanej w aparat lampy błyskowej. Zaopatr się w dwa źródła światła stałego i postaraj się je ustawić w taki sposób, by zminimalizować efekt odbicia. Spróbuj oddalić je od obiektu lub zmienić kąt padania światła. Do tego celu doskonale nadają się lampy LED, umożliwiające regulację źródła światła w pionie i w poziomie. Zapewniają dobre odwzorowanie barw i są przystępne cenowo. Pomocna będzie również możliwość regulacji natężenia światła.

Ponadto, z uwagi na specyfikę fotografowanych obiektów, a szczególnie połyskujące tworzywa z których zostały wykonane, przydatne będą dyfuzje (w tym wypadku transparentne blendy), czyli przezroczyste, białe lub bezbarwne materiały nakładane na lampy w celu rozmiękczenia i rozproszenia światła, a w rezultacie – uniknięcia niepożądanych odbłyśków na powierzchniach metalicznych. W internecie znaleźć można wiele poradników dotyczących fotografowania przy użyciu blend, a także liczne wskazówki dotyczące wyboru właściwej dyfuzji.

Przykłady pamiątek z rodzinnego archiwum (zdj. K. Zgliński)

Wykonywanie zdjęć „z ręki” może przynieść niezadowolający efekt. W związku z tym warto się zaopatrzyć w statyw umożliwiający stabilne i bezpieczne zamocowanie aparatu nad fotografowanymi obiektami oraz regulację odległości urządzenia od obiektu. Do zdjęć niektórych materiałów (np. biżuterii), warto zastosować klasyczny statyw fotograficzny, tzw. trójnog.

Ekspert radzi

Robiąc zdjęcia niewielkich, metalowych obiektów możesz wykorzystać fotograficzny namiot bezcieniowy. W internecie znajdziesz mnóstwo gotowych rozwiązań, a także poradniki, jak samemu wykonać takie narzędzie.

Fotografowanie

Fotografowanie obiektów pamiątkowych z rodzinnego archiwum nie jest trudne. Nie należy korzystać z trybów automatycznych aparatu, gdyż w tego typu zdjęciach się one nie sprawdzają. W dalszej części kilka porad, które pomogą Ci w zrobieniu zdjęć dobrej jakości.

Ustawienia aparatu:

- Zastosuj możliwie najniższą czułość ISO, żeby zminimalizować niepożądane szumy;
- Wybierz najwyższą rozdzielczość, jaką oferuje urządzenie (większość cyfrowych aparatów fotograficznych daje możliwość tego rodzaju ustawień);
- Ustaw przysłonę w przedziale 5,6–8, dzięki czemu uzyskasz odpowiednią głębię ostrości;
- Korzystaj z ogniskowej 50–100 mm (w przeliczeniu na klatkę filmu małoobrazkowego) – zbyt krótka (szeroki kąt) spowoduje niepożądane zniekształcenia perspektywy, a zbyt długa (tele) nie pozwoli Ci na objęcie całego obiektu. Dobierz taką odległość aparatu lub taką ogniskową, aby obiekt zajmował minimum 70% kadru.
- Fotografie możesz wykonywać w popularnym formacie JPEG. Jeżeli jesteś zaawansowanym użytkownikiem, możesz zapisywać zdjęcia w postaci tzw. cyfrowego negatywu (w zależności od producenta może to być np. RAW, NEF), a następnie wywoływać je w formacie TIF lub JPEG. Można wykonać kilka próbnych zdjęć w celu weryfikacji ustawień sprzętu.

Ekran ustawień aparatu (zdj. K. Zgliński).

Jeżeli masz możliwość, podłącz swój aparat do komputera. Pozwoli to na sterowanie ustawieniami urządzenia, wyzwalanie migawki oraz zapisywanie zdjęć bezpośrednio na dysku. Dzięki temu można będzie także korzystać z funkcji podglądu na żywo, co znacząco ułatwi odpowiednie układanie obiektów.

Żeby zminimalizować ryzyko poruszenia zdjęć, uruchamiaj migawkę za pomocą komputera, wężyka spustowego, wyzwalacza radiowego lub samowyzwalacza.

Stanowisko pracy umieść w takim miejscu, aby światło słoneczne nie padało bezpośrednio na powierzchnię, którą będziesz fotografował. Zanim zaczniesz działać zamocuj aparat na statywie. W celu prawidłowego umieszczenia aparatu, możesz użyć poziomicy fotograficznej.

Aparat cyfrowy z zamocowaną poziomą fotograficzną (po lewej); aparat zamocowany na statywie kolumnowym (po prawej) (zdj. K. Zgliński)

Pamiętaj o naładowaniu akumulatorów lub zgromadzeniu odpowiedniego zapasu baterii, żeby nie przerywać pracy w nieoczekiwanym (i niepożądanym) momencie. Możesz również korzystać z zasilacza sieciowego, jeżeli producent dołączył takie akcesorium do aparatu. Zadbaj również o odpowiednią ilość wolnego miejsca na karcie pamięci lub na dysku komputera.

Położ na fotografowanej powierzchni białą kartkę. Ustaw odpowiedni **czas naświetlania**, żeby uniknąć prześwietlenia lub niedoświetlenia zdjęć.

Ustaw **ostrość** w aparacie. Jeżeli masz taką możliwość, korzystaj tylko z centralnego punktu ostrzenia.

Stosuj jednolite, neutralne, matowe **tło** (białe, szare lub czarne). Zadbaj o poprawną kompozycję zdjęcia – nie umieszczaj w kadrze zbędnych przedmiotów i ułóż obiekt równo na stole.

Wykonaj zdjęcia awersu i rewersu każdego obiektu. Jeżeli uznasz to za zasadne, możesz zrobić dodatkowe ujęcia. W przypadku fotografowania monet lub innych obiektów zawierających relief, zastosuj oświetlenie boczne, które umożliwi wydobycie jego treści.

Przykład obiektów zawierających relief (zdj. K. Zgliński)

Ekspert radzi:

Bardzo przydatnym narzędziem pomocnym przy ustawianiu balansu bieli oraz czasu naświetlania jest wzornik bieli. Znając jego wartości RGB można precyzyjnie wyregulować parametry aparatu. Dzięki temu fotografie będą poprawnie naświetlone, z prawidłowo odwzorowanymi kolorami, a także powtarzalne.

Digitalizacja rodzinnych odznaczeń

Odnaczenie z rodzinnego archiwum (zdj. K. Zgliński)

Sprzęt

W odróżnieniu od pozostałych rodzajów rodzinnych kolekcji (fotografii, albumów, dokumentów tekstowych, książek itp.) – odznaczenia oraz wszelkie trójwymiarowe, błyszczące obiekty powinny być digitalizowane wyłącznie przy użyciu aparatów cyfrowych.

Zestaw do digitalizacji ze stołem bezcieniowym (zdj. K. Zgliński)

Fotografowanie

Pracę rozpocznij od montażu aparatu wraz z obiektywem do statywu z kompatybilnym mocowaniem. Sprawdź czy spoczywa on pod możliwie najbardziej prostopadłym kątem względem fotografowanej powierzchni z odnaceniem. W odpowiednim ustawieniu sprzętu pomoże poziomicą przymocowana do „gorącej stopki aparatu”. Następnym krokiem jest zaciemnienie pokoju, czyli odcięcie źródła zewnętrznego światła od aparatu.

Sprawdź równomierność oświetlenia powierzchni roboczej. W pomiarze pomoże zwykły światłomierz, który należy umiejscowić w kilku punktach kontrolnych – w środku i na każdym rogu fotografowanej powierzchni. Ważne, aby występująca różnica oświetlenia została zminimalizowana przynajmniej do 1 wartości ekspozycji (1 EV) w każdym z punktów. Na lampy możesz nałożyć blendy (ważne, żeby zostały zamontowane w taki sposób, aby stworzyły łuk od strony, z której pada światło).

Fotografowanie obiektów błyszczących wymaga cierpliwości. Konieczne jest wykonanie ujęć próbnych i skorygowanie zaobserwowanych refleksów poprzez zmiany kąta nachylenia i wysokości lamp. Oprócz blend możesz skorzystać z kalk technicznych o różnej gramaturze, z których – w razie potrzeby – stworzysz namiot bezcieniowy (informacje na ten temat łatwo znajdziesz w internecie).

Uwaga!

Digitalizując dokumentację aktową towarzyszącą odznaczeniom, postępuj zgodnie ze wskazówkami zawartymi w poradniku poświęconym temu rodzajowi archiwaliów.